

SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS KARYBOJE IR GEROSIOS PATIRTIES PERKĖLIMO GALIMYBĖS CIVILINEI SRIČIAI

Gintaras Labutis

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
gintaras.labutis@lka.lt

IVADAS

Aktualumas. Nuo 2014 metų, iš esmės pasikeitus nacionalio saugumo situacijai, Lietuvos visuomenės dėmesys saugumui ir gynybai sietinas ne tik su augančiomis išlaidomis, bet ir su tokiais aspektais, kaip visaapimanti šalies gynyba, visuomenės atsparumas įvairaus pobūdžio grėsmėms, visuomenės pasiryžimas ginti šalį, šalies karinių pajėgumų vystymas ar ypatingos svarbos infrastruktūros apsauga. Tai iš pagrindų keičia visuomenės požiūrį į gynybą, daro įtaką šalies ekonomikos vystymuisi, adaptuoja visuomenės požiūrį į platų grėsmių spektrą. Šie pokyčiai sąlygoja neatidėliotųjų strateginių, operacinių ir taktinių sprendimų priėmimą, kuriuose saugumo ir gynybos institucijų rolė tampa ir matoma, ir svarbi. 2014 metais, prasidėjus Krymo, Donecko ir Luhansko aneksijoms, o 2022 metų pradžioje prasidėjus karinei Rusijos agresijai prieš Ukrainą, Lietuvos nacionalinis saugumo klausimai ir saugumo stiprinimas tapo pripažintu visuomenės poreikiu. Tai taip pat sukėlė papildomų klausimų dėl priimamų politinių, strateginių ir operacinių sprendimų. Todėl, prasidėjus aktyviam civilinės ir karinės sričių bendradarbiavimo etapui, sprendimų priėmimas karyboje ir jo savitumas sukėlė pagrįstą akademinės ir praktinės sričių suinteresuotųjų šalių susidomėjimą ir papildomą interesą ne tik geriau suvokti karybos srities sprendimų priėmimą, bet ir pritaikyti karybos sprendimų priėmimo priemones civilinėje srityje. Ypatingai tai aktualu siekiant geriau suprasti sprendimus ir įvertinti karinių sprendimų priėmimo priegų, metodų ir procesų taikymo civilinėje srityje galimybes.

Tyrimo problema. Tyrimo problema apima du aspektus: 1) kokiomis unikaliomis savybėmis pasižymi karyboje priimami sprendimai? 2) kokias gerąsias karinių sprendimų priėmimo metodikas ir praktikas verta perkelti į civilinę sritį?

Tikslas. Apžvelgti karinių sprendimų priėmimo procesą ir įvertinti tokio proceso perkėlimo į civilinę sritį galimybes.

Uždaviniai:

1. apžvelgti ir pateikti teorines prielaidas, susijusias su karinio sprendimų priėmimo ypatumais,
2. įvertinti pasirinktų karinių sprendimų priėmimo priegų ir metodų taikymo civilinėje srityje poreikį ir pritaikymo galimybę.

Tyrimo metodika. Mokslinės literatūros analizės, teorinės analizės ir apibendrinimo metodai.

TEORINĖS PRIELAIIDOS

Sprendimų priėmimas karybos srityje, apimantis pasirengimą šalies gynybai ir jos gynimą, vaidina svarbų vaidmenį vystant su šalies gynyba susijusius pajėgumus, pagrindžiant gynybai skiriamus šalies socialinius, ekonominius ir gamtinius-aplinkos išteklius.

Moksliniuose tyrimuose išskiriama keletas argumentų, paaiškinančių sprendimų priėmimo ypatumus karyboje. Pirmasis argumentas susijęs su šalies makroekonominėmis tendencijomis ir šalies saugumui ir gynybai skiriamų šalies išlaidų dydžiu. Tačiau visuomenė, stebėdama gynybai skirtų išlaidų didėjimą pradeda vis aktyviau domėtis priimamais politiniais ir strateginiais sprendimais saugumo srityje. Kitas argumentas yra susijęs su sprendimais, kurie priimami taktiniame lygmenyje, t.y. mūšio lauke ar taktinėse pratybose, kurie visada siejami su padidinta arba labai didele rizika. Tokiu atveju asmenims – kariams, priimantiems sprendimus, – keliami papildomi pasirengimo veikti reikalavimai, kurie apima ne tik racionalaus sprendimo priėmimo procesinius žingsnius, bet ir pratybų ir treniruočių metu išsiugdytą automatizmą. Trečiasis argumentas susijęs su kariuomenių požiūriu į subalansuotą ir integruotą karinių pajėgumų vystymo priegą, kai, priimant strateginius sprendimus turi būti įvertintas subalansuotas karinio pajėgumo vystymas tokiose pagrindinėse srityse kaip i) doktrina, ii) organizacija, iii) apmokymas, iv) ginkluotė v) vadovavimas/ lyderystė ir išsilavinimas, vi) personalas, vii) įranga ir viii) suderinamumas su kitų šalių kariniais pajėgumais. Moksliniame kontekste vyksta diskusijos dėl to, ar karybos srities sprendimų priėmėjai turi vadovautis civilinėje srityje priimtu racionaliu problemų procesiniu ciklu, apimančiu i) stebėjimą, ii) problemos pripažinimą, iii) tikslų nustatymą, iv) giluminį problemos supratimą, v) alternatyvų – opcijų pasirinkimą, vi) opcijų įvertinimą, vii) vienos opcijos pasirinkimą, viii) pasirinktos opcijos įgyvendinimą ir ix) įgyvendinimo stebėseną, ar naudoti kitokią priegą, tokią kaip karinio sprendimo priėmimo procesas (angl. Military Decision Making Process) ar kitas metodikas. Kai kurie mokslininkai teigia, kad karybos srities sprendimų priėmimo priegos yra pakankamai unikalios, atspindinčios vadovavimo ir valdymo išskirtinumą, paremtą tikslinio vadovavimo (angl. Mission Command) filosofija, kuri nėra būdinga civilinei sričiai. Kitų autorių nuomone, būtina suderinti karybos ir civilinės srities sprendimų priėmimo nuostatas, siekiant geriau suprasti, kaip priimami politinio, strateginio ir operacinio lygmens sprendimai.

Šis tyrimas neapima tokių karinio sprendimo priėmimo aspektų, kaip racionalus veikimo modelis (angl. Rational Actor Model), riboto racionalumo modelis (angl. Bounded Rationality) ar grupinis mąstymas (angl. GroupThink), kurie būdingi ir civilinei sričiai, bet koncentruojasi į karinio sprendimo priėmimo proceso (angl. MDMP) problematiką.

TYRIMO REZULTATAI

Siekiant nustatyti karybos srities sprendimų priėmimo pritaikomumą, naudojami kokybiniai kriterijai, suteikiantys rekomendacijoms praktinę - vadybinę naudą: i) ar sudėtinga pritaikyti civilinėse srityje ir kokio dydžio pastangos yra susijusios su taikymu (angl. Feasibility), ii) ar tai priimtina, kokią naudą civilinis sektorius gaus taikydamas (angl. Acceptability), iii) koks papildomas pažeidžiamumas, kokia rizika atsiranda taikant šį metodą (angl. Vulnerability, Risk)?

Verta pažymėti, kad MDMP yra sisteminis požiūris, kurį sudaro keletas žingsnių, kuriais siekiama sukurti tinkamus veiksmų kelius (angl. Course of Action - COA). Nors MDMP pirmiausia sukurta karinėms operacijoms, pagrindiniai MDMP principai gali būti naudingi priimant civilinius sprendimus, ypač tada, kai civilinės valdžios institucijos turi bendradarbiauti su karinėmis organizacijomis krizių ar ekstremalių situacijų metu. Supratimas, kaip pritaikyti šiuos procesus, gali padidinti sprendimų priėmimo veiksmingumą ir skatinti geresnius civilinius ir karinius santykius.

MDMP paprastai apima septynių etapų ciklinį procesą, apimantį: i) užduoties (misijos) gavimą vykdymui, ii) užduoties (misijos) analizę, iii) Veiksmų eigos (angl. COA) parengimą, iv) veiksmų eigos analizę, v) veiksmų eigos palyginimą esant skirtingiems veiksmų eigos pasirinkimams, vi) veiksmų eigos patvirtinimą, vii) įsakymo vykdymui parengimą (D' Alessio, 2024). Pažymėtina, kad šis procesas yra artimas racionaliam sprendimų priėmimo procesui, tačiau MDMP procesiniame modelyje ypatingas dėmesys skiriamas veiksmų eigos (angl. COA) aprašui. Tikslinis vadovavimas įvedamas kaip papildomas veiksnys, kuris užtikrina organizacijos, vykdančios pasirinktus veiksmų eigą, judrumą (angl. Agility) ir lankstumą (angl. Flexibility), o taip pat atsakingą rizikos prisiėmimą įgyvendinant suplanuotus veiksmus. Vykdamas veiklas, kuriuose įsitraukusios ir civilinės, ir karinės institucijos, priimti tinkami sprendimai tampa vienu iš svarbiausių sėkmės veiksnių. Perkelti karybos sprendimų priėmimo metodikas į civilinę sritį, tampa svarbūs kultūriniai ir etiniai aspektai, kurie tampa kritiniais, kai kariniai veiksmai gali paveikti civilius gyventojus. Šie skirtumai turi būti sprendžiami siekiant užtikrinti veiksmingą bendradarbiavimą (Shortland ir kt., 2020).

MDMP pritaikymo civiliams iššūkiai (išbandymai).

Nors MDMP suteikia vertingų įžvalgų priimant civilius sprendimus, tačiau tokie išbandymai, kaip biurokratinė civilinių organizacijų inercija, gali sutrukdyti laiku priimamiems sprendimams civilinėse organizacijose.

Kita vertus, kai kurie autoriai kritikuoja MDMP dėl proceso ilgumo ir sudėtingumo, todėl jo taikymas civilinėje srityje taip pat gali sukelti problemų (Gyarmati, 2015), todėl sprendimų priėmimo proceso supaprastinimas išlaikant jo veiksmingumą yra labai svarbus siekiant užtikrinti, kad civiliai vadovai - lyderiai galėtų greitai reaguoti į kylančias krizes ir veiksmingai bendradarbiauti su kariais.

IŠVADOS

- Karinio sprendimų priėmimo procesas (angl. MDMP) ir jo procesiniai žingsniai yra artimi civiliniam vadyboje taikomam sprendimų priėmimo procesui, tačiau kai kurie procesiniai žingsniai, tokie kaip detalus veiksmų eigos planas (angl. COA), gali būti laikomi vadybine inovacija, kurią galima sėkmingai taikyti civilinėje srityje.
- Karinio vadovavimo ir valdymo filosofija yra paremta tikslinio vadovavimo (angl. Mission Command) principais, kurie tampa ypatingai svarbūs reaguojant į greitai kintačias situacijas ir aplinkas. Rekomenduotina šiuos principus perkelti į civilinę sritį.
- Karinio sprendimų priėmimo proceso (angl. MDMP) taikymas sustiprina civilinį – karinį bendradarbiavimą reaguojant į įvairaus pobūdžio ekstremaliąsias situacijas ir krizes, tačiau perkelti karinio sprendimų priėmimo filosofiją į civilinę sritį, yra svarbu įvertinti karybos srities kultūrinius ir etinius aspektus.

ŠALTINIAI

- D'Alessio, I.; Quagliari, A.; Burrari, J.; Pizzo, A.; Mari, E.; Aitella, U.; Lausi, G.; Tagliaferri, G.; Cordellieri, P.; Giannini, A.M.; et al. (2024). "Leading through Crisis": Systematic Review of Institutional Decision-Makers in Emergency Contexts. *Behavioral sciences*, 14(6), 481; doi:10.3390/bs14060481.
- Cooke, S., & Slack, N. (1991). *Making management decisions*. Prentice Hall.
- Gyarmati, J. (2015). Military Application of Multi-Criteria Decision Making. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*. Budapest, 14(4), 291–297. doi:10.32565/aarms.2015.4.3.
- Shortland, N., Alison, L., & Barrett-Pink, C. (2018). Military (in)decision-making process: a psychological framework to examine decision inertia in military operations. *Theoretical issues in ergonomics science*, 19(6), 752–772. doi:10.1080/1463922x.2018.1497726.
- U.S. Army. (2023, November). *Military Decision-Making Process (23-07-594)*. U.S. Army Publishing Directorate.